

8. Краткий психологический словарь / ред.-сост. Л.А. Карпенко; под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – [2 изд., расш., испр. и доп.]. – Ростов н/Д: Изд-во «Феникс», 1998. – 512 с.
9. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. А.А. Колупаєвої. – К: «А. С. К.», 2012. – 308 с.
10. Орлов А.Б. Психологи личности и сущности человека: парадигмы, проекции, практики / А.Б. Орлов – М., 2002. – 272 с.
11. Осорина М. Секретный мир детей в пространстве мира взрослых / М. Осорина. – СПб.: Питер-Пресс, 2008. – 304 с.
12. Педагогічний словник / за ред. дійсн. члена АПН України М.Д. Ярмаченка. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
13. Поніманська Т.І. Теоретико-методичні засади гуманістичного виховання дітей дошкільного віку / Т.І. Поніманська. – Рівне, 2006. – 364 с.
14. Психологія і педагогіка життєтворчості: навч.-метод. посібник / ред. рада: В.М. Доній (голова), Г.М. Несет (заст. голови), Л.В. Сохань, І.Г. Єрмаков (наук. ред.). [та ін.]. – К., 1996. 792 с.
15. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения: в 6 т. / К.Д. Ушинский. – М.: Педагогика, 1988. – Т. 1. – 414 с.
16. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник / В.Б. Шапар. – Х.: Прапор, 2005. – 640 с.

О.А. КОЗЛЮК. ДЕТСТВО КАК СОЦИАЛЬНЫЙ ФЕНОМЕН В КОНТЕКСТЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Резюме. В статье рассматриваются особенности восприятия детства в современном обществе. Анализируются взгляды на проблему детства с позиции разных наук, а также в контексте инклюзивного образования.

Ключевые слова: детство, самоценность детства, этнография детства, дошкольное детство, инклюзивное образование.

O.A. KOZLYUK. CHILDHOOD AS A SOCIAL PHENOMENON IN THE CONTEXT OF INCLUSIVE EDUCATION

The summary. The article considers the peculiarities of the perception of childhood in the modern society. Analyzed different views on the problem of childhood from the perspective of different sciences and in the context of inclusive education.

Key words: childhood, selfview of childhood, ethnography of childhood, preschool childhood, inclusive education.

Одержано редакцією 04.09.2014 р.

УДК: 376: 159: 73

Н.В. МАЛІНОВСЬКА

ФОРМУВАННЯ ФОНЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ГРИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Резюме. У статті висвітлено проблему формування фонетичної компетенції дітей у процесі театралізованої діяльності в інклюзивній групі дошкільного закладу. Обґрунтовано педагогічні умови формування фонетичної компетенції дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої гри в умовах інклюзивної освіти.

Ключові слова: звукова культура мовлення, фонетична компетенція, інклюзивна освіта, театралізована гра.

Постановка проблеми. Розвиток сучасного суспільства України і процеси інтеграції в європейську спільноту актуалізують проблему впровадження інклюзивної освіти, що передбачає залучення дітей з особливими освітніми потребами до навчально-виховного процесу на рівних правах та умовах з іншими дітьми.

В інклюзивній групі дошкільного закладу необхідно адаптувати зміст, методи і форми навчальної (у тому числі, навчально-мовленнєвої) діяльності дітей у відповідності до їх потреб і можливостей [5].

Важливе завдання розвитку мовлення дошкільників в умовах інклюзивного (інтегрованого) навчання – виховання звукової культури мовлення.

Звукова культура мовлення є складовою загальної культури мовленнєвого спілкування. У процесі виховання звукової культури мовлення у дітей дошкільного віку формується фонетична компетенція. Своєчасно організована робота щодо виховання звукової культури мовлення є міцним підґрунтям для подальшого успішного навчання дітей у школі.

Важливим засобом формування фонетичної компетенції старших дошкільників є театралізована гра, у процесі якої вдосконалюються всі компоненти звукової культури мовлення: артикуляція, дикція, темп і ритм мовлення, тембр, сила голосу, наголос, дихання, орфоепічна правильність мовлення.

Аналіз досліджень. За визначенням учених (О.Лещенко, О.Максаков, О.Соловійова, Є.Сухенко, М.Фомічова), звукова культура мовлення – це фонетично правильна вимова слів і фраз, що відповідає нормам літературної вимови з правильними наголосами, інтонаціями, паузами і відповідним темпом; чітка дикція; розвинутий фонематичний слух, правильне мовленнєве дихання, вміння контролювати силу голосу.

Ученими визначено послідовні періоди та стадії становлення звукової культури мовлення у дітей (В.Бельтюков, А.Салахова, М.Швачкін та ін.), виявлено особливості засвоєння дошкільниками чинників звукової культури мовлення (В.Богородицький, Г.Ляміна, О.Максаков, І.Сікорський, М.Фомічова та ін.), розкрито усвідомлення дітьми звукової будови рідної мови (Л.Виготський, О.Гвоздев, Д.Ельконін, Р.Левіна, О.Леонтьєв, О.Лурія, Ф.Соxін та ін.), висвітлено методи і прийоми роботи з виховання звукової культури мовлення (А.Богущ, М.Генінг, Н.Герман, В.Городілова, Є.Радіна, О.Трифоновна та ін.).

Фонетична компетенція, на думку А.Богущ, – це правильна вимова всіх звуків рідної мови, звукосполучень згідно з орфоепічними нормами, наголосів, добре розвинений фонематичний слух, що дозволяє диференціювати фонемі, оволодіння інтонаційними засобами виразності мовлення (темп, тембр, сила голосу, логічні наголоси тощо) [1].

Сучасні дослідники (Л.Артемова, Н.Водолага, О.Михайлова, Т.Немова, О.Трусова та ін.) відзначають великі можливості театралізованої діяльності для розвитку мовлення дошкільників. Під час роботи над виразністю слів персонажів активізується словник дитини, вдосконалюється звукова культура мовлення, його інтонаційний стрій. Виконуючи роль, дитина зрозуміло, чітко промовляє текст, оволодіває літературною мовою, у неї розвивається діалогічне мовлення, його граматична будова [2; 8]. Водночас театралізована гра розглядається вченими як засіб соціальної взаємодії між здоровими дітьми та дітьми з особливостями психофізичного розвитку [5].

Мета статті: висвітлити особливості формування фонетичної компетенції старших дошкільників засобами театралізованої гри в умовах інклюзивної освіти.

Виклад основного матеріалу. Театралізована діяльність дошкільників має певні особливості в межах кожного вікового періоду. Це пов'язано з різним рівнем розвитку мовлення, ігрової діяльності, театральних дій, сприймання літературних творів (Л.Артемова, Л.Бочкарьова, Р.Жуковська, Д.Менджеричька, Н.Седж, О.Тельчарова).

Вибір вікової групи для проведення експериментальної роботи зумовлювався результатами досліджень психологів (Є.Аркін, С.Бернштейн, Д.Ельконін, О.Лурія, М.Швачкін) щодо якісних новоутворень психічного розвитку дітей цього віку. Так, за умов правильного виховання діти вже до трьох років (початку дошкільного віку) оволодівають правильною вимовою більшості звуків рідної мови. Натомість, упродовж молодшої (четвертий) та середньої (п'ятий рік життя) груп спостерігаються ще деякі закономірні типові помилки звуковимови. До п'яти років дитина не тільки чує, диференціює, правильно вимовляє всі звуки рідної мови, але й усвідомлює звуковий склад рідної мови, що Д.Ельконін назвав «центральною якісним новоутворенням дитини» цього віку.

Започатковуючи формувальний експеримент, ми припустили, що ефективність формування фонетичної компетенції у дітей старшого дошкільного віку буде залежати від низки педагогічних умов. Серед них: індивідуальний підхід у навчанні; створення корекційно-розвивального та предметно-просторового середовища; формування уявлень про засоби виразності мовлення (немовні та інтонаційні) і розвиток вміння їх застосування в усному мовленні.

Задля вирішення означених завдань була розроблена експериментальна методика формування фонетичної компетенції старших дошкільників засобами театралізованої гри в інклюзивній групі дошкільного закладу.

Психофізіологічні особливості кожної дитини, рівень її розвитку, потенційні можливості щодо опанування навчальним матеріалом слугували основними індикаторами, які бралися до уваги при розробці індивідуальної програми розвитку дітей з особливими потребами [5; 6].

Експеримент складався з двох взаємопов'язаних етапів: інформаційно-експресивного та діяльнісного.

Перший етап формувального експерименту – *інформаційно-експресивний*. Його мета – формування (збагачення, розширення) уявлень дітей про інтонаційні і немовні засоби виразності мовлення, використання їх для передачі емоцій у діалогічному та монологічному мовленні. На цьому етапі навчання дітей основним видом діяльності була навчально-мовленнєва.

Для реалізації поставленої мети використовувалися мовленнєві заняття з розділів: «Виховання звукової культури мовлення», «Розвиток зв'язного мовлення» і заняття з художньої літератури.

На заняттях із звукової культури мовлення розв'язувалися завдання вдосконалення дикції, голосу, засвоєння орфоепічних норм у процесі застосування спеціальних вправ, швидкомовок, чистомовок, словесних ігор.

За допомогою вправ, наприклад, вчили дошкільників урізноманітнювати лексику, інтонаційне забарвлення мовлення, використовувати невербальні засоби в різних ситуаціях спілкування. Наводимо приклади таких вправ:

- поставити запитання;
- уточнити те, що після відповіді лишилося незрозумілим;
- заперечити;
- пояснити;
- перепросити, вибачитись;
- пристати на пропозицію;
- висловити (сумнів; жаль; розгубленість; вимогу; байдужість; задоволення; захоплення; невдоволення; прохання; подив; подяку; незгоду);

- розмірковувати вголос;
- презентувати свою ідею;
- агітувати на користь своєї ідеї.

На заняттях з навчання розповідання увагу дошкільників звертали на емоційний стан зображених на картинці персонажів, а також на способи його вираження. З цією метою використовували *творчі вправи*: «Я почну, а ти продовж», «Продовж (закінчи) речення», «Німий діалог» та інші.

Дітям пропонувалося *розповідати уривки знайомих творів*, використовуючи різну інтонацію залежно від характеру героя (веселу, сумну, здивовану, перелякану тощо).

Також корисним для дошкільників виявилось *читання віршів*, де вони самі підбирали різне положення рук, ніг, тулуба. Дітям читався вірш та пропонувалося за змістом виконувати відповідне положення частин тіла.

З метою формування у старших дошкільників свідомого використання засобів виразності мовлення використовувалися *емоційно-мовленнєві етюди* – спеціальні комунікативні ситуації з мовленнєвим матеріалом (текстом знайомого для дітей художнього твору чи ситуацією спілкування) [7]. Ми намагалися сприяти спілкуванню і взаємодії між дітьми, застосовуючи різні способи. Поруч із дитиною з недостатньо розвиненими мовленнєвими навичками опинялася дитина, яка добре розмовляла. Всіляко підтримували дітей, яким подобалося навчати товаришів, допомагати їм.

Ефективним методом формування інтонаційної виразності мовлення були *фольклорні діалоги* [4]. Дітей вчили почергово з партнером відтворювати сюжет, використовуючи інтонаційні відтінки, динаміку, мімічні прояви, зміни сили голосу, темпу мовлення.

Другий (діяльнісний) етап експериментальної роботи здійснювався у навчально-мовленнєвій та художньо-мовленнєвій діяльності. Його мета – застосування театралізованих ігор з метою розвитку фонетичних навичок дітей.

Серед фольклорних жанрів чільне місце посідає *казка*, що слугує матеріалом для театралізованої діяльності дітей, ігор-драматизацій, інсценування. Щоб навчити дітей розрізняти інтонаційне забарвлення залежно від мети повідомлення (запитання, обурення, захоплення, повідомлення), характеру казкових героїв, особливостей їхньої поведінки (добрий, турботливий, вайлуватий, плаксивий, боязкий, підступний, улесливий, злий тощо), пропонували такі вправи, що є підготовкою до театралізованої діяльності й дають повне, цілісне уявлення про конкретний персонаж. Це наближало дітей до глибшої характеристики персонажів фольклорного твору, розуміння їхніх намірів і вчинків, здатності відтворити сюжетну лінію та правдивіше виконати роль конкретного персонажа.

Розвиток поетичного слуху, тобто особливо чутливого сприйняття змісту і форми літературного тексту в єдності, сприяли організовані і проведені нами *ігри-драматизації*. Старших дошкільників спрямовували в них на знаходження мовної інтонаційної канви для передачі того чи іншого художнього образу. Також передбачали координацію вимови звуків, слів та речень з рухами тіла дошкільників. Хід гри створював умови для активної мовленнєвої діяльності дітей. Рольові діалоги у грі розвивали ігрову взаємодію дітей і формували усі сторони фонетичного розвитку (звуківимову, інтонацію, дикцію).

Цікавими й корисними для розвитку фонетичних навичок дітей інклюзивної групи були *ігри-драматизації з пальчиками*. Важливим фактором під час проведення пальчикових ігор було те, що розвиток звукової культури мовлення та наслідування супроводжували віршами, які легко запам'ятовувалися і привертати увагу дошкільників. Використовуючи пальчикові ігри під час розповідань потішок, забавлянок, діти тренували пам'ять, набували театральних навичок [3].

Формування фонетичної компетенції у дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої гри здійснюється під час організації навчального процесу та у повсякденному житті. Від вдалої організації та керівництва театральною діяльністю залежить успіх оволодіння дітьми фонетичними навичками.

Розвиток театральньо-ігрової діяльності дітей залежить від особистості педагога, його емоційності, естетичної культури, вміння враховувати інтереси і нахили дошкільників, налаштовувати їх на втілення ігрових задумів.

У процесі формування фонетичної компетенції старших дошкільників здійснювали особистісно-орієнтований підхід, який ґрунтувався на наданні дитині права на вільний вибір дії, гри, партнера, мети, способу спілкування, на самореалізацію природних потенцій.

Театралізована діяльність вимагає забезпечення відповідного розвивального середовища. У зв'язку з цим ми намагалися створити атмосферу емоційного комфорту з метою збереження психічного та фізичного здоров'я дітей, подбали про наявність макетів, шапочок-масок, зображень казкових героїв, афіш, елементів костюмів тощо.

На формування фонетичних навичок у дітей старшого дошкільного віку впливає стан їхнього мовленнєвого розвитку. У зв'язку з цим здійснювали індивідуальний підхід до дітей у процесі театралізованої діяльності.

Висновок. Отже, проведена експериментальна робота з формування фонетичної компетенції дітей в інклюзивній групі дошкільного закладу засобами театралізованої гри збагатила знання дітей про театральне мистецтво, сприяла розвитку фонематичного слуху, закріпленню навичок правильної вимови звуків, засвоєнню навичок виразності мовлення. Театралізовані ігри сприяли розкриттю дитячого потенціалу, навчили розуміти і поважати людську гідність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років / А.М. Богуш. – К.: Видавничий дім «Слово». – 2004. – 376 с.
2. Бурова А. Організація ігор-драматизацій з дітьми старшого дошкільного віку в дошкільному навчальному закладі / А.Бурова // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2011. – № 9. – С. 51-58.
3. Водолага Н.В. Театралізована гра як засіб мовленнєвого розвитку дошкільників / Н.В. Водолага // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: зб. наук. праць: наукові записки РДГУ. – Рівне: РДГУ, 2000. – Вип. 12. – Ч.2. – С.156-160.
4. Гончаренко А.М. Розвиток мовленнєвої компетентності старших дошкільників / А.М.Гончаренко. – К.: Світич, 2009. – 160 с.
5. Колупаєва А.А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: наук.-метод. посіб. /А.А. Колупаєва, Л.О. Савчук; МОН України, НАПН України, Ін-т спец. педагогіки. – К.: АНТОПОЛ, 2011.– 274 с.
6. Кузова І.Б. Інклюзивна освіта дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку: теорія та методика: [монографія] /І.Б. Кузова. – Луцьк, ПП Іванюк В.П., 2013. – 292 с.
7. Макаренко Л. Все про театр і дитячу театралізовану діяльність / Л. Макаренко. – К.: Шк.світ, 2008. – 128 с.
8. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: навч.-метод. посібник / за ред. Г.С. Тарасенко. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 320 с.

Н.В. МАЛИНОВСКАЯ. ФОРМИРОВАНИЕ ФОНЕТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТАРШИХ ДОШКОЛЬНИКОВ СРЕДСТВАМИ ТЕАТРАЛИЗОВАННОЙ ИГРЫ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Резюме. В статье освещена проблема формирования фонетической компетенции детей в процессе театрализованной деятельности в инклюзивной группе дошкольного заведения. Обосновано педагогические условия формирования фонетической компетенции детей старшего дошкольного возраста средствами театрализованной игры в условиях инклюзивного образования.

Ключевые слова: звуковая культура речи, фонетическая компетенция, инклюзивное образование, театрализованная игра.

N.V. MALINOVSKA. FORMATION OF PHONETIC COMPETENCE OF OLDER PRESCHOOLER MEANS OF THEATRICAL GAME IN TERMS OF INCLUSIVE EDUCATION

The summary. The article deals with the problem of the development of phonetic competence of children in preschool inclusive groups in the process of dramatized activity. There are grounded the pedagogical conditions of the development of phonetic competence of senior preschoolers by means of dramatized games in the setting of inclusive education.

Key words: sound culture of speech, phonetic competence, inclusive education, theatrical game.

Одержано редакцією 12.09.2014 р.

УДК: 376: 811. 161. 2

О.І СТЕПАНОВА

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СЛОВНИКА У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ

Резюме. У статті проаналізовано напрями, завдання і зміст логопедичної роботи з розвитку словника у дітей дошкільного віку. Визначено ступінь залежності формування лексичного запасу від мовленнєвих порушень. Висвітлені особливості словникової роботи у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Ключеві слова: логопедична робота, словниковий запас, порушення мовленнєвого розвитку (ПМР), корекція мовлення, комунікативний підхід, активний і пасивний словник, патогенез.

Постановка проблеми. Багате і добре розвинуте мовлення слугує засобом повноцінного спілкування і розвитку особистості. Лексика як найважливіша частина мовної системи має загальноосвітнє і практичне значення. Багатство словника – ознака високого розвитку дитини. При порушеннях формування лексичного запасу мовлення дітей не можна вважати достатньо розвинутим. Корекція мовленнєвих порушень взагалі і зокрема збагачення словника є необхідною умовою для розвитку комунікативних умінь дітей.

Проблема формування словникового запасу посідає важливе місце в сучасній логопедії, а питання про стан словника при різних мовленнєвих порушеннях і про методику його розвитку є одним із актуальних [3, 60].

Порушення спілкування змінює умови формування особистості, її свідомість і самосвідомість. Особливості розвитку дітей з порушенням мовлення приводять до зсувів соціальної адаптації.

Загальновідомо, що найбільш сприятливим як для розвитку всіх сторін мовлення, так і для корекції порушень є дошкільний вік. Труднощі, які відчувають діти з порушеннями мовлення при засвоєнні програми дитячого садка, зумовлені недостатнім рівнем розвитку мовлення, що здебільшого визначається обсягом і якістю словника. Формування лексичного запасу відіграє значну роль для розвитку пізнавальної діяльності дитини, оскільки слово, його значення є засобом не тільки мовлення, але й мислення.